

[2010-06-25, kl. 23.49.10] Webbens mediehistoria är lika kort som den är komplex. 1995, samma år som den första grafiska webbläsaren Netscape Navigator fick miljoner människor världen över att för första gången surfa ut på nätet, hittade den amerikanske programmeraren Ward Cunningham på en liten applikation som han kallade för "wiki". En wiki var den allra enklaste databas han kunde föreställa sig. Tanken var att gratis tillhandahålla ett slags serverprogramvara som möjliggjorde för vem som helst att fritt skapa och redigera textinnehåll på en webbsida med valfri webbläsare. Väl uppkopplad skulle allt vara busenkelt; att "wikiwiki" betyder snabb på hawaiiska sa det mesta.

Framförallt ville Cunningham ge användare möjligheten att öppet redigera och direktpublicera sina resultat utan kontroll eller förhandsgranskning, en då närmast profetisk uppfattning givet hur webben senare kom att utvecklas. Blev en text inte bra var det bara för någon annan att ändra i den. Dessutom sparade en wiki tidigare utkast; med hjälp av applikationens versionshantering kunde man alltid stega sig tillbaka i informationsprocessen. En wiki var med andra ord ett slags kollaborativt hjälpmedel där användare tillsammans via webbens nätverk gemensamt hjälptes åt att förbättra en databas' innehåll.

Alltsedan Cunningham betraktas en wiki som en digital faktabas med lagrad information. Parallellt med att utveckla programkod för wikis lanserade han också sin egen WikiWikiWeb i mitten av nittioalet; den finns fortfarande kvar och föga förvånande handlar den om mjukvaruutveckling. Om binär kod då föreföll gå en lysande framtid till mötes, hackade emellertid den digitala utvecklingen betänkligt i och med ”dotcom-kraschen” kring millennieskiftet. Orimliga förväntningar på nätekonomens profitabilitet – som mest var Jonas Birgerssons framtidsfabrik exempelvis värderad till 40 miljarder kronor – banade (åter) vägen för ett alternativt internet. Snarare än bara affärsmässig kommersialism kom det att präglas av ett slags ”bottom-up”-tänkande där användare själva skapade mer eller mindre subjektivt innehåll som tilltalade webbens alltmer differentierade nischgrupperingar. Deltagarkulturer blomstrade, och sändarmodeller enligt principen ”en-till-många” avlöstes gradvis av kommunikationsmodeller baserade på ”många-till-få”. Kulturkonsumtion kompletterades med kulturproduktion; poängen med 50 miljoner bloggar var inte att de skulle läsas, utan att de skrevs av människor som på så vis deltog i det demokratiska samtalet.

För rörelsen mot den nya så kallade webb 2.0 kan Cunninghams wikiterm just betraktas som något av en outtalad ledstjärna. Under det senaste decenniet har wikikonceptet också gjort en närmast fenomenal virtuell karriär. I början av 00-talet var uppslagsajten susning.nu länge Sveriges största wiki, och inte sällan kom wikier att underlätta ett slags kollaborativt utvecklande av webbplatser. Wikitermen är därför förknippad med de sociala nätgemenskaper, *communities*, som utvecklats på webben i löst organiserade former. Wikitravel är exempelvis idag en sådan nätgemenskap som ofta framhålls som en av de bättre sajterna för resesugna. Även bloggar kan betraktas som wikis på grund av enkelheten i att skapa nya sidor

och kommentera inlägg, därtill används projektwikis ibland av företag och myndigheter på intranät för att underlätta samarbete. Som begrepp utgör wiki såtillvida en metafor för den kollaborativa kunskapsproduktion som är ett av de främsta kännetecknen för dagens digitala domän.

Wikipedia och kollektivets kunskap

En av 2009 års mer underhållande videos på YouTube bar den lakoniska titeln ”Professor Wikipedia”. En collegeklass har lektion med en något förvirrad kemiprofessor. Utan att skämmas hoppar han mellan ämnena och rättar sig under lektionens gång: ”Den tyske kemisten Eduard Buchner använde enzymer för första gången 1897.” Nej, svarar någon, det var ju 1901. – ”Ja, som sagt, 1901 använde Buchner enzymer för första gången.” – ”Men hallå, det var faktiskt 1899”, replikerar en student. – ”Okej då, då säger vi väl 1899 från och med nu.” – ”Herregud, är ni inte kemilärare och expert på ert ämne?” – ”Jo, precis, kemi, men också *Star Wars*.” Professor Wikipedia vänder på sin griffeltavla som är fullklottrad med namn. – ”Notera vänligen den här listan på samtliga make-up-artister som någonsin arbetat med *Star Wars*.”

Webbens mest använda wiki idag är förstås Wikipedia, och videon ”Professor Wikipedia” är en träffande parodi på dess lika brokiga innehåll som relativa godtycklighet. Stämmer inte ett årtal är det bara att ändra. Och eftersom brist på spaltutrymme är webbens minsta problem finns knappt något kunskapsfält som inte är värt att inkludera. Ett oändligt utbud skapar ju en oändlig efterfrågan, om man skall tro chefredaktören på tidskriften *Wired*, Chris Anderson, och hans begrepp *the long tail*. Men som *New York Times* rapporterade för en tid sedan oroar sig faktiskt ”wikipedianerna”, som de mest

aktiva artikelskrivarna på Wikipedia kallar sig, för att ämnena börjar ta slut. På engelska finns nu tre miljoner artiklar, och ämnen som ”Kina”, ”Moses” eller ”Homer Simpson” har behandlats hundratal gånger. Innehållet blir alltmer specialiserat, en utveckling som är bekant från vetenskapens fält.

Samtidigt är denna rädsla obefogad; lika lite som en stad som New York blir färdig kommer Wikipedia någonsin att bli klar. Att klicka sig igenom denna världens största wiki kan just liknas vid ett slags urbant flanerande. Som textuell metropolis är Wikipedia tveklöst större än summan av sina delar, och risken – eller snarare lockelsen – att villa bort sig i denna informationsväv är alltid överhängande. Wikipedia och databasen Wikimedia Commons, med en rad olika subprojekt som Wikisource, Wikinews, Wiktionary etcetera, är därför inte någon färdig produkt. Snarare bör detta wikiuniversum förstås som ett slags pågående kollektiv kunskapsprocess. Att betrakta Wikipedia som en traditionell encyklopedi accentuerar somligt, men döljer annat. Framför allt skymmer encyklopeditermen den dynamiska kunskapsproduktion som utspelar sig inom sajtenas nätgemenskap. Där debatteras lika intensivt som hetsigt vilken kunskap eller sanning som skall gälla, ett slags intellektuellt språkspel som genom wikins versionshantering ibland kan följas nästan i realtid.

Följer man Wikipedias egen definition är sajten ett ”flerspråkigt webbaserat uppslagsverk med fritt och öppet innehåll som utvecklats av sina användare”. Den drivs av stiftelsen Wikimedia Foundation med finansiellt stöd av Free Software Foundation och donationer. Sajten, som lanserades i början av 2001 av den amerikanske internet-entreprenören Jimmy Wales, har mycket få anställda. Wales hade tidigare försökt att starta Nupedia, ett mer traditionellt uppslagsverk på webben med tämligen strikta krav på deltagande skribenter. Genom skiftet till en wiki som informationsmodell – öppen för alla

– sköt mängden artiklar snart i höjden. Dessutom lanserades snabbt olika språkversioner. Som nätgemenskap säger sig Wikipedia sedan dess ha utvecklat en egen kultur baserad på tre grundförutsättningar. Sajten är för det första en encyklopedi, för det andra drivs den som en wiki – ”vilket betyder att alla artiklar (med några få undantag) kan redigeras av vem som helst, när som helst” – och för det tredje är allt innehåll fritt och öppet, licensierat under Creative Commons 3.0, med krav på ”erkännande” (*attribution*) och att ”dela lika” (*share alike*).

Wikipedia har i skrivande stund ofattbara 14 miljoner artiklar på fler än 250 språk om allt mellan himmel och jord. Det är webbens mest efterfrågade informationssajt, och med ungefär 70 miljoner unika besökare i månaden har Wikipedia under 2009 varit internets sjunde mest populära sajt. Mer än tio procent av *alla* internetanvändare besöker faktiskt Wikipedia varje dag. Som en icke-kommersiell sajt utan annonser eller reklam är den i kraft av sin popularitet därför webbens allra främsta exempel på en fri och oberoende kunskapskultur. Google Scholar må vara användbart, men ganska snart stöter man där på begränsningar i form av abstracts av artiklar eller betal-spärrar. Så icke på Wikipedia. Genom öppen källkod och konsekvent Creative Commons-licensiering är all information fri, och faktum är att Wikipedia drivit på den enormt snabba tillväxten av CC-licenser på webben – vilka på sikt möjligen kommer att lösa upphovsrättens ”digitala kris” genom att de traditionella legala systemen helt enkelt imploderar.

Som radikal förespråkare för ett fritt internet har Wikipedia dessutom arbetat med så kallade öppna API:er, ett slags regeluppsättningar för hur programvara kommunicerar med annan programvara över webben. Poster i Wikipedia kan därför smidigt importeras och enkelt länkas till andra databaser, som till exempel svenska LIBRIS.

De fem miljoner fotografier som finns lagrade i databasen Wikimedia Commons är därtill fria att använda för vem som helst, och självfallet länkar även fotnötter i artiklar på Wikipedia till andra sajter, pdf:er eller dokument på webben. Likt YouTube är Wikipedia därför både en informationsnod och ett slags nätverk av fritt tillgänglig information. Wikipedia tycks därmed lika emblematisksom drivande för uppfattningen om internet som en demokratisk offentlighet, liksom för omhuldade deviser som ”information wants to be free” eller ”sharing is caring”.

Den amerikanske nätvetaren Clay Shirky har räknat ut att hela wikipediaprojektet hittills omfattat ungefär 100 miljoner obetalda arbetstimmar. Frågan som ställts är naturligtvis vad det är som gör att människor lägger ned så mycket tid på obetalt intellektuellt arbete. Wikipedia har möjligen lika många artiklar som svar på en sådan fråga, men att en osjälvisk altruism är del av sajtens grundidé är ingen vild gissning. Som kollaborativt hjälpmedel ställer därför wikis i allmänhet, och Wikipedia i synnerhet, ett antal kniviga frågor till vetenskapssamhället beträffande kunskapsproduktionens nya digitala villkor. Å ena sidan rymmer en wiki potentiellt kollektivets samlade hjärnkraft, det vill säga, ”the wisdom of the crowds” eller ”crowdsourcing”, som det svåröversättligt heter på engelska. Tillförlitligheten på Wikipedia har som bekant undersökts i olika komparativa jämförelser med mera traditionella uppslagsverk. I regel har utfallet varit tämligen positivt för Wikipedia – somlig information är bättre, annan sämre.

Å andra sidan innebär sättet på vilket vetande produceras där att traditionella kunskaphierarkier åsidosätts, ibland med allvarliga för att inte säga ödesdigra konsekvenser. Ett flertal gånger har Wikipedia hamnat i blåsväder för att man ”publicerat” felaktig information. Enligt Cunninghams grundidé är alla wikis emellertid

dynamiska till sin natur, och slika oegentligheter har närmast ögonblickligt redigerats – ibland inom några minuter efter det att felaktigheter rapporterats. Mera problematiskt är att känsliga ämnen som ”September 11 attacks” gjort att somliga artiklar spärrats för allmän redigering; bara etablerade användare har möjlighet att ändra sådana poster. Detta trots att nätgemenskapen stipulerar att alla artiklar skall skrivas i enlighet med principen om en ”neutral utgångspunkt”. Att denna regel inte alltid åtföljs har gjort att vissa artiklar helt stängts för att förhindra klotter och vandalism.

En annan kritik av Wikipedia har gällt själva presentationen av fakta. För några år sedan påtalade den amerikanske historikern Roy Rosenzweig att faktanivån på Wikipedia var förvånansvärt hög när det exempelvis gällde historiska personligheter. Samtidigt visade framställningen av exempelvis Abraham Lincoln, menade Rosenzweig, på en närmast flagrant brist på historisk kontextualisering och intellektuell vidsynthet – det vill säga just den typ av färdigheter som man kan förvänta sig hos en professionell historiker.

Amatörernas afton och publicerandets kris

De senaste årens kritik av bloggar och YouTube, sociala medier och inte minst Wikipedia, har i mycket handlat om rädslan för ett slags amatörmässig degenerering av det kulturella och vetenskapliga samtalet. Att oron över uppluckringen av den traditionella offentligheten tagit fart i en tid när vem som kan ikläda sig rollen som ”encyklopedist” eller ”journalist” är kanske inte så konstigt. En av orsakerna till denna ängslan ligger i Cunninghams wikikoncept, med dess betoning på direktpublicering. Wikis är såtillvida illustrativa exempel på den publiceringsaktens implosion som karakteriserat

webben under senare år. När alla kan ladda upp, redigera och lägga ut – det vill säga publicera – vad som helst utan förhandsbedömning, vilket ju var en grundprincip för Cunninghams wiki, så mister publiceringsbegreppet självfallet sin semantiska innebörd.

Samtidigt är det denna avsaknad av granskande filter som möjliggjort hela webb-2.0-fenomenet. YouTubes motto, "Broadcast Yourself", säger egentligen allt. Det är genom att etablera en effektiv och dynamisk klippkultur långt snabbare än film och teve som YouTube blivit till världens största mediearkiv – något som knappast varit fallet om företaget hade förhandsgranskat vad som laddats upp. Webb 2.0 har alltså i grunden förändrat internet och gjort användarna till medskapare. Beräkningar antyder att så mycket som 70 procent av innehållet i den digitala domänen redan idag produceras av individer. För en traditionell encyklopedist kan sådant förstås vara svårsmält; utan redaktörer är sanningen per definition relativ, har belackare av Wikipedia till exempel framhållit. Men man kan också vända på resonemanget och argumentera för att wikier i allmänhet, och Wikipedia i synnerhet, paradoxalt nog kan ses som ett symptom på en tilltagande källkritisk skepsis när man befinner sig online. Lennart Guldbrandsson, ordförande för Wikimedia Sverige, har exempelvis talat om att källkritik är "självklar". Det är liksom den negativa (eller möjligen positiva) effekten av webb 2.0 och allt användargenererat innehåll – även om lockelsen med denna nya webb naturligtvis också varit ett slags direktaccess, pådriven av ett kunskapsbegär efter ett kittlande filterlöst binärt flöde.

Noterbart är att kritiker som ondgjort sig över den generella förflackningen av det kulturella samtalet på webben – "kulten av amatörer", för att citera den brittisk-amerikanske författaren Andrew Keen – inte sällan hamnat i andnöd och affekt – uttalad avsky, i Andrew Keens fall – när just wikikonceptet kommit på tal. Denna

aversion har dels att göra med bristen på individuell avsändare, en hörnsten för offentligheten, dels i undermineringen av det skrivna ordet eftersom all text i en wiki är dynamisk snarare än statisk. Kanhända är den senare motviljan mest befogad; den nedpräntade texten är ju den västerländska kulturens själ som nu håller på att förflyktigas in i andra medieformer. YouTube är idag världens näst största sökmotor. Video håller på att bli ren information.

Sitter man fast i analoga föreställningar kring traditionell kunskapsorganisering eller kulturell kanon är den digitala domänens nya kunskapsformer naturligtvis provocerande. Kritiken till trots är Wikipedia det kanske bästa exemplet på hur internet på ett fundamentalt sätt förändrat och förenklat tillgängligheten till kvalificerad information. Visserligen spelar Google en inte obetydlig roll i sammanhanget; träffar i Wikipedia hamnar nästan alltid skyhögt i sökmotorns träfflista vilket förstås ökat trafikvolymen. Som bloggaren Nicholas Carr påpekat förefaller Google och Wikipedia leva i ett slags symbios. Google värderar ett dokument högt om det innehåller många länkar (som Wikipedias sidor ofta gör), och dessutom baseras sökmotorns träffbild på vad folk tidigare klickat på. Ju fler användare som väljer länkar till Wikipedia, desto fler sökträffar till sajten genererar Google. Att en enda informationskälla får (alltför) mycket uppmärksamhet är problematiskt på flera sätt, och Carr menar att Google borde se över den algoritmiska ”feedback-loop” som uppenbarligen förstärker Wikipedias popularitet utan egentlig anledning.

Oberoende av hur man skall tolka Googles rankning av träffar i Wikipedia, har sajtens genomslag varit omåttligt stort alltsedan ungefär 2005 – det gäller globalt såväl som nationellt. Med sina idag nästan fem miljoner unika besökare är aftenbladet.se den enda svenska sajt som har mer nationell trafik än wikipedia.org i Sverige.

Det kan låta drastiskt, men statistiskt använder i princip alla svenskar på webben Wikipedia. I jämförelse spelar betaltjänsten Nationalencyklopedin i en gårdsgårdsserie. Genom databasen Wikimedia Commons, där allt fritt mediematerial finns lagrat och tillgängligt för upplänkning till artiklar i Wikipedia, har sajten dessutom på allvar utmanat en rad minnesinstitutioner genom radikalt förenklad access till kulturarvet. Brittiska National Portrait Gallery har visserligen stämt Wikimedia Commons för upphovsrättsintrång av gamla målningar vars skyddstid för länge sedan löpt ut, men andra institutioner har intagit en mer progressiv hållning. Tyska Bundesarchiv har exempelvis donerat mer än 100 000 arkivbilder till databasen i syfte att bredda användningen av deras fotografiska samlingar.

På Wikipedia vet kollektivet möjligen inte bäst – men väl mest. Som kunskapsform kan en wiki givetvis vara behäftad med problem och det kan röra sig om allt från rena felaktigheter till brist på större perspektiv, samt inte minst en irriterande anonymisering av presenterad information. Samtidigt är wikitermen alltför viktig och produktiv för att avfärdas som amatörmässig. Den som exempelvis tror att Wikipedia är en diletterantisk sajt där felaktig, alltför litet information om Immanuel Kant samsas med alltför många, oviktiga detaljer kring Homer Simpson, förstår nätverkssamhällets nya kunskapskulturer illa. I en wiki gäller inte tillgångars knapphet; i den binära världen räcker nämligen allt *alltid* till alla. Digital information är ofta så billig att värdet på den knappt går att mäta. Redundans och överflöd är alltså legio i ett binärt ekosystem med distributionskostnader som närmar sig noll. Somlig information i en wiki som Wikipedia är skral – annan excellent och närmast bisarrt uppdaterad. Överflöd och kvantitet, liksom öppenhet och transparens, är i regel kvalitativa ledord. För den kollektiva kunskapsproduktionen är det framför

allt mängden människor som utgör skillnaden, även om grundaren Jimmy Wales brukar framhålla att just Wikipedias hårda kärna av redigerare inte består av mer än ett tusental personer (vilka dock främst verkar hålla ordning på format, korrektur och länkar). Det finns en livskraftig myt kring den användargenererade webben, formulerad i den så kallade ”90-9-1”-regeln, enligt vilken det är kanske bara en procent av användarna som aktivt producerar innehåll. Nittio procent läser enbart och nio procent interagerar någon gång ibland. Likafullt utgör naturligtvis en enda procent av 70 miljoner regelbundna användare på Wikipedia en stor mängd personer som regelbundet bidrar med innehåll och redigeringsinsatser.

Vetandets nätverk och nya digitala metoder

I början av åttiotalet hade internet ett par hundra upplänkade datamaskiner. Idag närmar sig siffran en miljard. En av vår tids mest komplexa kunskapsteoretiska frågor består tveklöst i hur man skall förstå detta nätverk – ett nätverk som man inte bara kan koppla upp sig mot med alltmer differentierade apparater, utan som också består av andra subnätverk av LANs, WiFi, 3G och stadsnät. Är det en ny marknadsplats, ett slags binär agora? Präglas webben av öppenhet och delande av information, eller håller politiska och kommersiella intressen på att ta över? Hur skall vi egentligen förstå kraften i internet – en av de mest produktiva offentliga investeringarna i mänsklighetens historia – och dess relation till nya former av kunskap och vetande?

Den explosiva framväxten av wikidatabaser antyder hur kunskapens villkor radikalt förändrats när vetande alltmer börjat organiseras kollektivt över webbens nätverk. Google har exempelvis under

förra året lanserat en *sidewiki*, ett slags social mediefunktion där användare på vilken webbsida som helst kan foga in personlig information som restips eller andra upplysningar. Sociala medier som Facebook, YouTube eller Twitter är inte wikier i sträng bemärkelse, men det slags delande av information som kännetecknar dessa sajter har faktiskt Ward Cunninghams wikikoncept som utgångspunkt – eller som han själv påtalat i en intervju: ”Hela webb 2.0 är ju i princip en wiki som visat att internet har fler funktioner och möjligheter utöver att vara ett köpcentrum.”

Som kollektiv process har wikikonceptet inte bara utmanat hur kunskap traditionellt produceras, det har också underminerat föreställningen att kreativitet behöver olika slags monetära incitament. För att vara en plats med så få legala strukturer har ju webben under det senaste decenniet formligen exploderat i kreativa samprojekt – från Wikipedia till öppen källkod. Grundaren av den senare, Richard Stallman, har påpekat att fri mjukvara är fri som i ”free speech – not free beer”. Fildelningen är nog här för att stanna, men låtbytande på Napster har på bara några få år ersatts av en mängd andra kollaborativa projekt vilka i hög grad baserats på insikten om det globalt distribuerade nätverkets enorma kraft och explosiva kapacitet. Världens snabbaste superdator, SETI@home, utgörs exempelvis av några miljoner sammankopplade hemmatorer, som man via en programvara kan upplåta sin beräkningskapacitet till när man inte behöver sin burk. Som en parafra på Adam Smiths nationalekonomiska klassiker har den amerikanske juridikprofessorn Yochai Benkler just talat om ”the wealth of networks”.

Att kunskapens villkor radikalt förändrats genom internets finförgrenade nätverk, och i än högre grad kommer att ändras framöver, framstår sedan länge som en truism. Här utgör Wikipedia ett illustrativt exempel, men den större frågan gäller egentligen hur man bör

förstå den nya kommunikationsform som internet utvecklats till. Den holländske webbepistemologen – ja, han kallar sig så – Richard Rogers menar att webben och ”det digitala” är en distinkt ny kunskapskultur och kunskapsform som vi ännu vet alltför lite om. Vi bör lära oss mer om den, och en första insikt är att det digitala idag är kulturens själva utgångsläge, dess *default*. Som ny medieform är internet därtill en källa inte bara till ofantliga mängder data, utan även ett slags katalysator för ny metod och forskningsteknik. Rogers menar därför att nya ”digitala metoder” måste ta vara på webbens egen tekno-mediala specificitet. Sökmotorer kan exempelvis ses som ett slags epistemologiska maskiner i den meningen att de samlar in, indexerar, lagrar och slutligen organiserar webbens vetande. Google Flu Trends är förmodligen det bästa exemplet just nu, där webben använts som ett slags föregripande medium med möjlighet till långt bättre prognoser – om smittspridning, i det fallet – än tidigare. Internet framstår med andra ord som en forskningsplats för oändligt många fler frågor än bara studiet av ”användarkulturer”. Men vi är fortfarande bara i början av den process från bläck till bitar, ”transforming ink into bits”, som enligt Rogers kan hjälpa oss att börja tänka *med* nätet istället för mot det. [2010-06-26, kl. 00.11.40]

Pelle Snickars